

BOSNEVÎ MEHMED TEVFİK

(bk. MEHMED TEVFİK BOSNEVÎ).

BOSTAN

(bk. BAHÇE).

BOSTÂN

(بوستان)

İranlı büyük şair Sa'dî'nin
(ö. 691/1292)
ünlü Farsça mesnevisi.

Sa'dî-i Şîrâzî, uzun yıllar süren seyahatlerinden doğum yeri Şiraz'a döndükten sonra 655'te (1257) tamamladığı bu eserini, İran'ın Fars bölgesinde hüküm süren Salgurlular'dan Ebû Bekir b. Sa'd b. Zengî'ye ithaf etmiştir. *Bostân*'ın ilk yazma nüshalarında *Sa'dînâme* adının kullanıldığı görülmekte ise de, şair muhtemelen eserine herhangi bir ad vermemiştir. Daha sonraki dönemlerde *Sa'dînâme* yerine, Sa'dî'nin diğer meşhur eseri *Gülîstân*'a anlam ve söyleyiş bakımından daha uygun düştüğü için, "güzel kokulu çiçek bahçesi" anlamına gelen *Bostân* adı tercih edilmiş olmalıdır.

Daha çok kahramanlık şiirlerinin yazıldığı mütekârib bahrinde kaleme alınan eser bir mukaddime ve on bölüm (bab) halinde tertip edilmiştir. Adalet, ihsan, aşk, tevazu, rızâ, kanaat, terbiye, şükür, tövbe, münâcât ve hatm-i kitâb başlıklarını taşıyan bölümler birçok hikâyeden meydana gelir. Bölümler konu itibarıyla zaman zaman birbirlerinin sınırlarını ihlâl eder gibi görünürse de konular incelendiğinde anlaşılabilirliği gi-

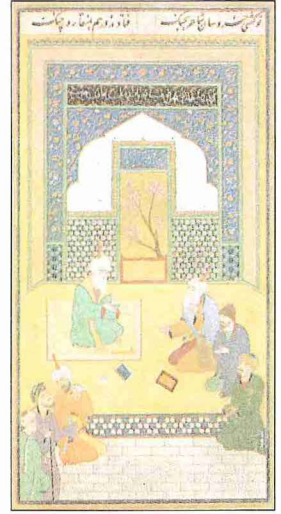
bi bu durum kaçınılmazdır. *Bostân*'ın Farsça yazmalarının yanı sıra Türkçe tercümelerinde de görülen ve birçok farklılık gösteren "hikâye" (hikâyet), "konuşma" (goftâr) ve konuya işaret eden alt başlıklar muhtemelen daha sonra konulmuştur. *Bostân* yaklaşık 5000 beyit ihtiva eder. Ancak bu sayı bazı yazma nüshalarında farklıdır. Eser üzerinde yapılan incelemeler, Sa'dî'nin ilk yazımından sonra eseri tekrar gözden geçirdiğini ve bazı değişiklikler yaptığını ortaya koymaktadır.

Sa'dî, çeşitli kaynaklardan derlediği hikâyeler, bizzat şahit olduğu olaylar ve başkalarından duyduğu rivayetlerle edindiği bilgi ve tecrübelerini hikâye ve fıkralar halinde anlatırken sade, çekici ve anlaşılır bir üslûp kullanmış, yer yer tarihî şahsiyetlerden de söz etmiştir. Teşbih ve istiarelerinde gerçekçi olmaya da özen göstermiş, adalet, siyaset, yöneten-yönetilen münasebetleri, iyi ve kötü ah-lâk, Allah'a karşı kulluk, terbiye, aşk, muhabbet ve benzeri konuları eğitici ve öğretici bir şekilde işlemiştir. Çeşitli nasihatlar veya ibretli cümlelerle sona erdirdiği hikâye ve sözlerini hep bu amaç için kullanmıştır.

Bostân taşıdığı bu özelliklerle dünyanın birçok yerinde haklı bir şöhret kazanmış, İslâm ülkelerinde bilhassa Farsça öğretiminde başvuru olan temel eserlerden biri olmuştur. Sa'dî külliyyatının birçok yazma nüshası içinde yer aldığı gibi ondan ayrı olarak da çeşitli kütüphanelerde çok sayıda nüshaları bulunmaktadır. Külliyyat içinde veya ayrı olarak birçok defa basılmıştır.

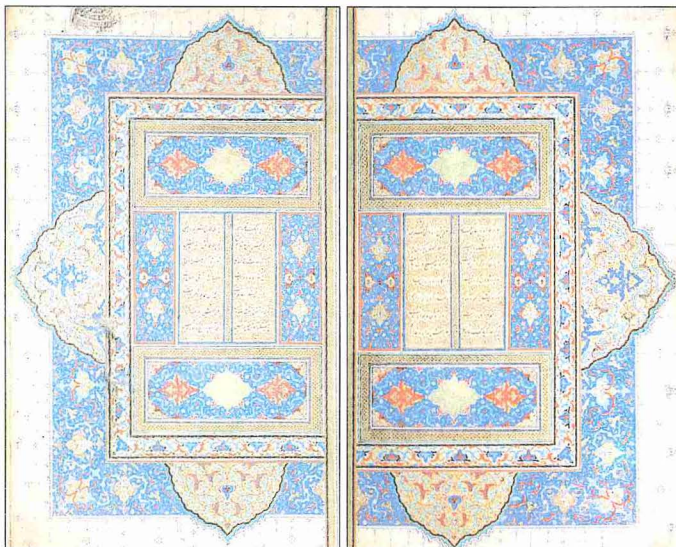
Farsça başta olmak üzere çeşitli dillerde şerhleri yapılan eser Mehmed Çe-

Bostân'dan
minyatürlü
bir sayfa
(Türk ve
İslâm Eserleri
Müzesi,
nr. 1919, vr. 78b)

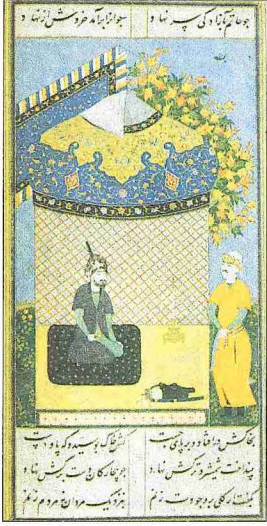

lebi (Fâtih devri), Sürûfî (ö. 1562), Şem'î (ö. 1591), Sûdî (ö. 1005/1596-97) ve Havâyî Mustafa Çelebi (ö. 1608) tarafından Türkçe olarak şerhedilmiştir. Kâtib Çelebi Havâyî'nin eserini bunların en doğrusu ve en güzeli olarak gösteriyorsa da en yaygını ve beğenileni Sûdî'nin şerhi olup, iki cilt halinde İstanbul'da basılmıştır (1288). Sûdî, şerhinde yeri geldikçe Sürûrî'yi ve Şem'î'yi de tenkit eder. Bu şerh taşıdığı özellikler sebebiyle Farsça'ya tercüme edilerek basılmıştır (Teb-riz 1352 hş.).

Bostân'ın bilinen ilk Türkçe tercümesi, Hoca Mes'ûd b. Ahmed tarafından manzum olarak 755'te (1354) yapılmıştır. *Ferhengnâme-i Sa'dî* adını taşıyan eser aynı vezinde olup 1073 beyti ihtiva eder. Kelimelere bağlı kalınmayıp mâna dikkate alınarak tercüme edildiği ve yer yer çok başarılı olduğu belirtilen bu tercüme Veled Çelebi ve Kilisli Muallim Rifat tarafından neşredilmiştir (İstanbul 1340r./1342). Veled Çelebi, isim benzerliği sebebiyle, Hoca Mes'ûd'un bu eserini yanlışlıkla meşhur kelâm ve fıkıh âlimi Mes'ûd b. Ömer et-Teftâzânî'ye (ö. 797/1395) mal etmiş, onun bu yanlış sırasıyla Gibb (I, 201-203), Storey (IA, XII/1, s. 121) ve Sa'id-i Nefisî (EI² [Fr.], II, 1385-1386) tarafından tekrarlanmıştır (Veled Çelebi'nin hatası için bk. Köprülü, 481-483). *Bostân*'ın Türkçe tercümelerinden günümüzde en yaygın olanları, Kilisli Rifat Bilge (İstanbul 1934, 1975) ve Hikmet İlaydın'ın (Ankara 1947; İstanbul 1973, 1985) tercümeleridir. Bunlardan ikincisinde Sûdî'nin şerhindeki Farsça metnin tercümeye esas alındığı belirtilmektedir. Ayrıca Hakkı Eroğlu'nun mesnevi tarzında hece vezniyle ve meâlen yapılmış bir tercümesi de vardır (Niğde 1945).

Bostân'ın
ilk iki sayfası
(İÜ Ktp., FY,
nr. 1410)

Bostân'dan
minyatürlü
bir başka sayfa
(Türk ve
İslâm Eserleri
Müzesi,
nr. 1919, vr. 54^b)

Bostân'ın Batı dillerine yapılan ilk tercümelerinden bazıları şunlardır: Forbes Falconer (İngilizce [seçmeler], London 1839), Schlehta - Wassehrd (Almanca, Wien 1852), B. de Meynard (Fransızca, Paris 1880), K. Chaykin (Rusça, Moscov 1935).

BİBLİYOGRAFYA :

Külliyyât-ı Sa'dî (nşr. M. Ali Furûğî — Abdülazîm Karîb), Tahran 1351 hş., nâşirlerin girişi, s. 9-12; *Ferhengnâme-i Sa'dî* (trc. Hoca Mes'ûd b. Ahmed, nşr. Veled Çelebi — Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1340r./1342, nâşirlerin girişi, s. 3-19; *Sa'dî-i Şîrâzî, Bostan ve Gülistan* (trc. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1975; a.mlf., *Bostan* (trc. Hikmet İlaydın), İstanbul 1985; Südi, *Şerh-i Südi ber Bostân-ı Sa'dî* (trc. Ekber Behrûz), Tebriz 1352 hş., s. 12-15; *Keşfü'z-zunûn*, I, 244-245; Gibb, *HOP*, I, 201-203; Rypka, *HIL*, s. 250-253; Safâ, *Edebiyyât*, II, 605-606; Münzevî, *Fihrist*, III, 1861-1870; IV, 2663-2668; F. Köprülü, "Kitâbiyât Tenkid ve Tahlilleri", *TM*, II (1926), s. 481-483; Tahsin Yazıcı, "Sa'dî", *İA*, X, 39; C. A. Storey, "Teftâzânî", *İA*, XII/1, s. 121; S. Naficy, "Büstân", *El*² (Fr.), I, 1385-1386; G. Michael Wickens, "Büstân", *Elr*, IV, 573-574.

ADNAN KARAIŞMAİLOĞLU

BOSTAN ÇELEBİ

(ö. 977/1570)

Osmanlı âlimi ve tarihçi.

Asıl adı Mustafa, babasının adı Mehmed Ali'dir. 1498'de Tire'de doğdu. Tahsil çağına geldiğinde önce Kur'an'ı ezberledi, arkasından da tefsir ilmine çalıştı. Daha sonra devrin tanınmış müderrislerinden Cârullah Efendi, Zeyrekzâde Rükneddin Çelebi ve Muhyiddin Fenârî'den ders aldı; bir ara Kemalpaşazâde'nin de talebesi oldu. Aynı tarihlerde Kanûnî'nin hocası Hayreddin Efen-

di'ye intisap etti ve 1526'da ondan icâzet aldı.

Bostan Çelebi bir süre bazı küçük medreselerde ve kazalarda müderrislik ve kadılık yaptı. Haseki ve Sahn medreselerindeki görevinin ardından 1544'te Bursa ve Edirne, ertesi yıl ise İstanbul kadısı oldu; 1547'de de Anadolu ve Rumeli kazaskerliğine tayin edildi. Bu vazifede iken Vezîriâzam Rüstem Paşa ile Vezir Haydar Paşa arasındaki bir davada Haydar Paşa'nın haklı olduğuna hükmetmesi üzerine 1551'de görevinden alındı; hatta vezîriâzam tarafından rütbece daha aşağı mevkide bulunan kimselere teftiş ettirilerek kendisine hakarete bulunuldu. Fakat teftiş sonunda hakkında yapılan dedikoduların tamamien iftiradan ibaret olduğu anlaşılarak beraat etti. Rüstem Paşa'nın ikinci vezîriâzamlığı zamanında (1555-1561) ve 1569'da hakkında iki defa daha soruşturma açıldıysa da her ikisinde de temize çıktı. 1570'te vefat etti ve Edirnekapi dışındaki Emîr Buhârî Tekkesi civarına defnedildi.

Bostan Çelebi'nin Bostanzâde künyesiyle bilinen Mehmed ve Mustafa adlarında iki oğlundan büyüğü Mehmed Efendi iki defa şeyhülislâmlık yapmış, küçüğü Mustafa Efendi ise iki defa Rumeli kazaskerliği görevinde bulunmuştur. Dindar ve dürüst bir kimse olan Bostan Çelebi kuvvetli bir zekâ ve hâfizaya sahipti. Arapça, Farsça ile edebî ilimlere ve Kur'an'a vâkıf, aynı zamanda iyi bir şairdi.

Eserleri. 1. *Süleymannâme*. Kanûnî devrinin ilk yirmi iki yılının orijinal bir kaynağı olan eser, Hammer'in tesiriyle uzun yıllar Ferdî adlı birine atfedilmiştir (Hammer, V, 3; Babinger, s. 92). Bostan Çelebi eserini bir vak'ânüvis gibi yazmaya başlamış, fakat değişik zamanlarda tekrar ele almak suretiyle ona yeni ilâvelerde bulunmuştur. Mevcut nüshaların hiçbirinde telif tarihi yoktur. Ancak müellifin ifade tarzından *Süleymannâme*'nin ilk telifini 1524'te, ikinci telifini 1537'de, üçüncü telifini 1541'de, son telifini ise 1547'de yaptığı söylenebilir. Edebî ve resmî güzel bir üslûpla kaleme alınan *Süleymannâme* çağdaş tarih kaynaklarını tamamlar mahiyette olup Kanûnî devrinin 1520-1542 yılları arası olaylarının kronolojik tesbitinde ihmal edilmemesi gereken bir eserdir. Kanûnî'nin hocası Hayreddin Efendi'ye intisabından dolayı sarayla ilgili hadiseler diğer çağdaş kaynaklara göre oldukça geniş bir şekilde ele alınmış olmakla birlikte Bos-

tan Çelebi'nin eseri daha sonraki tarihçiler tarafından kaynak olarak pek kullanılmamıştır. *Süleymannâme*'nin bilinen yazmalarından üçü yurt içinde (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3317; TSMK, Revan, nr. 1283; TTK Ktp., nr. 18), ikisi Viyana Millî Kütüphanesi'nde (nr. 998, 999), biri de Torino Millî Kütüphanesi'ndedir (nr. 103). Bu nüshaların içinde muhtevası en geniş olanı Viyana Millî Kütüphanesi'nde (nr. 998) kayıtlı nüshadır. 2. *Hâşîye 'alâ tefsîri'l-sûretü'l-En'âm*. Beyzâvî tefsirinden En'âm sûresine yaptığı bu hâşiyenin Süleymaniye Kütüphanesi'nde yazma nüshaları mevcuttur (Reisülküttâb, nr. 68; Süleymaniye, nr. 171; Dârülmecnevi, nr. 59; Yozgat, nr. 48). Kaynaklarda adı geçen *Hâşîyetü Şadrüşşerî'a* adlı eseri Sadrüşşerîa Ubeydullah b. Mes'ûd'un kendi adıyla şöhret bulan *Şerhu'l-Vikâye*'sinin, *Hâşîyetü'l-İzâh ve'l-İslâh* ise Kemalpaşazâde'nin *İşlâhu'l-Vikâye* adlı eserine yine kendisinin *İzâhu'l-İslâh* adıyla yaptığı şerhin hâşiyesi olmalıdır (bk. Özel, s. 78, 108, 112). Bostan Çelebi'nin kimyaya dair *Necâtü'l-ahbâb* ve *tuhtetü zevi'l-elbâb* adlı bir eseriyle *Risâletü'l-Kazâ' ve'l-kader*, *Risâle fi'l-Cüz'i'llezî lâ yetecezze* adlı risâleleri olduğu da kaynaklarda zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lutfî Paşa, *Tarih* (nşr. Âlî Bey), İstanbul 1341, s. 3, 370; Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 598, vr. 258^b; Selânikî, *Tarih*, s. 254; Hasan Beyzâde, *Tarih* (haz. Nezihî Aykut, doktora tezi, 1980), İÜ Ed.Fak. Ktp., II, 66, 89; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 129-132, 323, 327, 411-412, 507; Peçuyulı İbrâhim, *Tarih*, I, 456-457; *Keşfü'z-zunûn*, I, 191; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, İstanbul 1286, I, 4; Nişancızâde Mehmed b. Ahmed, *Mir'âtü'l-kâinât*, İstanbul 1290, II, 509; Karaçelebizâde Abdülazîz Efendi, *Rauzatü'l-ibrâr*, Bulak 1248, s. 447-448; Şehrizâde Mehmed Said, *Zübdetü'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 2548, vr. 235^a; Hammer (Atâ Bey), V, 3; *Sicill-i Osmânî*, IV, 376; *Osmanlı Müellifleri*, I, 253; Babinger (Üçok), s. 92-93; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 391, 496-497; Ahmet Özel, *Haneft Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 78, 108, 112; Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Bostan'ın Süleymannâmesi" (Ferdî'ye Atfedilen Eser), *TTK Belleten*, XIX/74 (1955), s. 137-202.

NEZİHİ AYKUT

BOSTANCI

Osmanlı Devleti saray teşkilâtının bîrûn kısmından bir kuruluş.

Tesis tarihi kesin olarak tesbit edilememekle birlikte I. Murad devrine kadar çıkar. Bostancı Ocağı'nın efradı devşirme oğlanlarının güçlü ve gösterişli olan-